

رابطه رضایت زناشویی و مکانیسم‌های دفاعی در زوج‌های شهرستان بهشهر (۱۳۸۹)

اصغر نوروزی^۱، مهدی غلامی^۲، فهیمه عسگری^۳^۱ عضو هیأت علمی دانشگاه آزاد سوادکوه (asg.norouzi@yahoo.com)^۲ روانشناس و مدرس دانشگاه پیام نور و آزاد اسلامی^۳ کارشناس روانشناسی

چکیده

در راستای فهم رفتار و رضایتمندی زوج‌ها از روابط زناشویی، آشنایی با مکانیسم‌های دفاعی به ما این فرصت را خواهد داد که در موارد مشهود به تجزیه و تحلیل رفتار آنها بپردازیم چه بسا مکانیسم‌های دفاعی نامطلوبی که به صورت عادت درآمد که پی بردن بدانها ما را برای ارائه بهتر مشاوره‌های زناشویی و زوج درمانی آماده خواهد ساخت و از پیامدهای آتی آنها مصون خواهد داشت بنابراین هدف از انجام پژوهش تعیین رابطه بین مکانیسم‌های دفاعی با رضایت زناشویی می باشد. جامعه تحقیق شامل زوج‌های شهرستان بهشهر می باشد که از بین آنها تعداد ۳۰۰ نفر به عنوان نمونه به روش تصادفی انتخاب شدند. برای بررسی مکانیسم‌های دفاعی از پرسشنامه مکانیسم‌های دفاعی آقای عبدالله زاده که دارای ۷۷ گویه با ۵ درجه در مقیاس لیکرت می باشد استفاده گردید و آلفای کرونباخ آن ۰/۶۸٪ محاسبه گردید و برای سنجش رضایت جنسی از ۱۱۵ گویه پرسشنامه انریخ استفاده شده است. نتایج نشان داد در حالت کلی ۵ مکانیسم دفاعی جابجایی با (۰/۴۹-)، فراقتنی با (۰/۴۸-)، بازگشت با (۰/۴۵-)، ووالایش با (۰/۴۰-) و واپس رانی با (۰/۳۹-) بیشترین ارتباط را با رضایت زناشویی در سطح ۰/۰۱ داشتند که جهت ارتباط منفی بوده است همچنین مکانیسم‌های دلیل تراشی (۰/۳۲-)، انکار (۰/۳۰-)، و جبران (۰/۲۴-) نیز ارتباط معنی داری منفی با رضایت زناشویی داشته اند ولی بین مکانیسم‌های تبدیل و همانند سازی با رضایت زناشویی ارتباط ضعیفی به دست آمده است. بنابراین در فهم رضایت زناشویی زوج‌ها توجه به مکانیسم‌های دفاعی حائز اهمیت بوده و در جهت پیش گیری از طلاق و حفظ کبان خانواده و ایجاد سازگاری زناشویی شناخت مکانیسم‌های دفاعی می تواند نقش مهم و کمک کننده داشته باشد.

کلید واژه‌ها: رضایتمندی زناشویی، مکانیسم‌های دفاعی، زوج‌ها.

موارد زنان و مردانی که نسبت به وفاداری همسر خود سوظن دارند و یا نسبت به وفاداری جنسی آنها اعتماد ندارند از نوعی مکانیسم دفاعی دلیل تراشی که نام آن را انتقام جویی می‌گذارد استفاده می‌کنند.

بنابراین، فقدان رضایت زناشویی می تواند زمینه ساز بروز اضطرابات و ناراحتی و افسردگی و دیگر مشکلات جسمانی و روانی گشته و فرد را جهت ایجاد ساز گاری به سمت استفاده از مکانیسم‌های دفاعی سوق می دهد که با این توصیف، شناسایی مکانیسم‌های دفاعی افراد دارای ناراضیاتی زناشویی، در طرحریزی یک فرایند تشخیصی و مداخله ای بسیار مفید خواهد بود بنابراین هدف از انجام این تحقیق تعیین رابطه بین رضایت زناشویی با مکانیسم‌های دفاعی است. آیا بین رضایت زناشویی با مکانیسم‌های دفاعی رابطه ای وجود دارد؟

روش

شرکت‌کنندگان و طرح پژوهش

پژوهش حاضر توصیفی از نوع همبستگی است. جامعه تحقیق شامل زوج‌های شهرستان بهشهر می‌باشد که از بین آنها تعداد ۳۰۰ نفر از زوج‌هایی که حداقل یکسال از زمان ازدواج آنها گذشته باشد به شکل داوطلبانه به عنوان نمونه به روش تصادفی انتخاب شدند. به این ترتیب که کل شهر بهشهر را به ۸ منطقه تقسیم نموده و سپس به شکل تصادفی ۲ منطقه انتخاب شده‌اند و سپس به همین ترتیب محلات آن منطقه را شماره گذاری نموده و از بین آن دو محله انتخاب شده و سپس دو روز هفته که به شکل تصادفی انتخاب شد به این محله‌ها مراجعه و افراد داوطلب جهت پر کردن پرسشنامه انتخاب شده‌اند. از این تعداد ۱۵۰ نفر مرد و ۱۵۰ نفر زن می باشند که به لحاظ سنی ۱۵ درصد تا ۱۸ ساله، ۲۴ درصد تا ۲۵ سال، ۲۵ درصد تا ۳۲ سال تا ۳۲ سال، ۱۷ درصد تا ۴۵ و ۱۷ درصد تا ۴۶ سال را تشکیل داده‌اند که نشان می دهد اکثریت شرکت کنندگان سن بین ۲۵ تا ۳۱ سال دارند. همچنین ۵۵ درصد شرکت کنندگان دارای مدرک دیپلم و زیر دیپلم، ۱۴ درصد کاردانی، ۲۸ درصد کارشناسی و ۲ درصد دارای مدرک کارشناسی ارشد بوده‌اند.

ابزار

پرسشنامه رضایت زناشویی پرسشنامه انریخ: این پرسشنامه که از ۱۱۵ سؤال بسته و ۱۲ خرده مقیاس تشکیل شده است که به جزء مقیاس اول آن که ۵ سؤال دارد، بقیه مقیاس‌ها شامل ۱۰ سؤال است. پاسخ به سؤالات به صورت ۵ گزینه‌ای (کاملاً موافق - موافق - نه موافق - نه مخالف - مخالف - کاملاً مخالف) است که گزینه‌های کاملاً موافق تا کاملاً مخالف به ترتیب نمره ۱، ۲، ۳، ۴، ۵ و ۶ می‌گیرد. نمره‌های محاسبه شده برای نرم از نوع مقیاس T است که در آن میانگین برابر ۵۰ و انحراف معیار ۱۰ است. ضریب اعتبار آن ۰/۹۵ به دست آمد.

دانش روان‌شناسی در راستای هدف‌های خود مبنی بر کشف و تدوین قوانین حاکم بر رفتار انسانی از تداومی پرده برداشته است که از آن در موقعیت‌های گوناگون به منظور سازگاری و دفاع از خود اتخاذ میکنند که از آن تحت عنوان مکانیسم‌ها و یا ساز و کارهای دفاعی نام برده می‌شود. آشنایی با این مکانیسم‌ها به ما این فرصت را خواهد داد که در موارد مشهور به تجزیه و تحلیل رفتار انسان‌ها پرداخته و برای اینگونه رفتارهای توجیهی منطقی بیابیم دفاع‌های روانی یا مکانیسم‌های دفاعی هر نوع ساز و کار برای گریز از احساسات واقعی است به همین دلیل دفاع، که ماهیت خود فریبی دارد در موارد مرضی هویت خودتخریبی یافته و واقعیات درونی و بیرونی را تخریب می‌کند (شجاع رضوی، ۱۳۸۵). بروتر به نقل از دلاسلوا (۱۹۷۶) بیان می‌کند که دفاع یکی از کارکردهای من است از این این روی شناخت آن از طریق کنشی که اعمال می‌کند ممکن است و به همین خاطر کل دامنه کنش‌های من می‌تواند به عنوان سبک دفاعی مورد استفاده قرار گیرد. در خصوص دفاع‌ها چند نکته حائز اهمیت است اولاً افراد به ندرت با یک ساز و کار به دفاع از خود در برابر تنش و اضطراب می‌پردازند دفاع‌ها اغلب به صورت ترکیبی به کار می‌روند همچنین هر فردی برای مهار تنش و اضطراب خود گستره ای از دفاع‌ها را به کار می‌برد که در واقع در طی تحول این مکانیسم‌ها جز مشخصه‌های شخصیتی وی خواهند شد. دوانلو (۱۹۹۰) دفاع‌ها را به سه دسته سرکوبگر، وسواسی، و واپس رونده تقسیم می‌کند. دفاع‌های سرکوبگر، افکار و احساسات دردناک را در خارج از حیطه آگاهی و هشیاری قرار می‌دهند. سرکوبی، واکنش وارونه، و جابجایی را می‌توان در این مقوله جای داد. دفاع‌های وسواسی به عایق‌بندی عواطف از شناخت می‌پردازند مانند عقلی سازی، دلیل تراشی، مجزا سازی، و در دفاع‌های واپس‌رونده فرد از روش‌های کودکانه و بسیار سازش‌نا یافته برای مهار احساسات اضطراب آور استفاده می‌کند. فراقتنی، درون فکتنی، تبدیل، برون‌ریزی، و انکار از جمله این دفاع‌ها می‌باشند. ایلانن (۲۰۰۰) یکی از معروف‌ترین محققان در خصوص دفاع‌ها آن را به مقوله‌های نارسیستیک، نالیغ، نوروزی و بالغ تقسیم می‌کند (قرابانی، ۱۳۸۲). تحقیقات زیادی بیانگر این امر می‌باشد که مکانیسم‌های دفاعی به‌طور منطقی این ظرفیت را دارند که در مداخلات تشخیصی و درمانی خصوصاً در حوزه روابط زناشویی در نظر گرفته شوند به عنوان نمونه مطالعات نشان داده‌اند که درمان‌های روان‌پوشی که مستقیماً با دفاع‌های بیمار سر و کار دارند به کاهش چشمگیری در میزان استفاده از دفاع‌های غیرانطباقی و بالعکس افزایش معناداری در دفاع‌های انطباقی و سازگارانه کمک می‌کند. بنابراین صرف نظر از نوع دفاع، ارتباط مشخصی بین بهبودی و دفاع‌های غیرمرضی وجود دارد (bond, 2004, 161)، رضانی به نقل از پلیتری (۲۰۰۲) بیان داشته بین هوش هیجانی بالا و رضایت بین شخصی و مکانیسم‌های دفاعی رشد نایافته، نوروتیک و نارسیستیک رابطه معکوس وجود دارد. اسپیرینگ (۱۳۸۰) در تحقیقی اعلام داشته غالب زوج‌ها ناراضیاتی زناشویی و جنسی خود را به جای درمان به دلیل ناآگاهی یا احساس شرم و یا دیگر دلایل، حل نشده رها کرده و نیاز خود را با ایجاد رابطه نامشروع جبران می‌کنند. اسپیرینگ (۱۳۸۰) در تحقیقی دیگر اعلام نمود که در بعضی

مجموعه مقالات سومین کنگره انجمن روان‌شناسی ایران

مه‌ار احساسات اضطراب آور و ناخوشایند استفاده می‌کند این گروه از دفاع‌های بدوی، انعکاسی از سطح پایین سازش یافتگی زوج‌هاست و در زوج‌هایی با خوی شکننده و در شرایط پر استرس ظاهر می‌شوند. در مورد استفاده از مکانیزم‌های فرافکنی، بازگشت، واپس‌رانی می‌توان این تبیین را مطرح کرد که نسبت دادن فکر و احساس، آرزو یا تکانه اضطراب‌آور منفی به افراد دیگر و یا یک پدیده خارجی و یا سرکوبی و فراموشی آن می‌تواند بیانگر ناتوانی زوج‌ها در اخذ یک تصمیم هشیارانه برای به تعویق‌انداختن تعارض و اجتناب از آن به شکل تعمدی و گذرا (فرونشانی) و عدم قابلیت بیان افکار و احساس‌های درونی که ممکن است به شکل مستقیم ایجاد ناراحتی برای خود یا دیگری را فراهم آورد نشان می‌دهد.

همچنین استفاده از دو مکانیزم جابجایی و دلیل تراشی به عنوان مکانیزم‌های نوروزی حائز اهمیت است با توجه به اینکه مکانیزم جابجایی پرکاربردترین نوع در بین همه مکانیزم‌های مورد بررسی در این تحقیق از سوی زوج‌ها بوده است. جابجایی به عنوان یک مکانیزم سرکوبگر، افکار و احساسات دردناک را در خارج از حوزه آگاهی هشیار قرار می‌دهد. جابجایی امکان تجسم فکر یا موضوع اصلی را در قالب فکر یا موضوعی که ناراحتی کمتری ایجاد می‌کند فراهم می‌سازد بنابراین زوج‌ها با انتقال موضوعات تنش زای زناشویی به موضوعات کمتر بحرانی و ناراحت کننده سعی در حل نامناسب مشکلات زناشویی خود دارند و به این شکل مشکلات خود را حل نشده، از حوزه آگاهی خود خارج می‌کنند. همچنین زوج‌ها با بکارگیری مکانیزم دلیل تراشی سعی دارند توضیح و تبیین عقلانی برای افکار، احساسات، باورها، و اعمال یکدیگر با هدف توجیه آنها که در غیر اینصورت قابل قبول نخواهد بود دارند بنابراین سعی در خودفریبی و مخفی کردن مشکلات زناشویی و احساسات ناخوشایند ناشی از آن دارند.

بنابراین فرض اساسی در بررسی رابطه رضایت زناشویی و مکانیزم‌های دفاعی این است که استفاده عادت از یک مکانیزم یا مکانیزم‌های دفاعی معین آسیب‌پذیری زوج‌ها را در روابط زناشویی آنها بیشتر می‌کند و این تحقیق نشان داد که افراد دارای ناراضی زناشویی تمایل به استفاده از مکانیزم‌های دفاعی سازش نایافته، واپس رونده و نوروزی دارند همچنین با علم به اینکه چه مکانیزم‌های دفاعی در زمان ناراضی زناشویی بیشتر استفاده می‌گردد می‌توان تشخیص بهتر و درک درست تری از کیفیت روابط زناشویی زوج‌ها حاصل نمود. این داده‌ها از جهتی در ارتباط با نظریه‌های جامع روان تحلیلی است که بیانگر ارتباط بین استفاده از مکانیزم‌های دفاعی و آسیب‌های روانی و اجتماعی و زناشویی است. (Cramer, 2000) و از جهتی دیگر بیانگر نمرخ دفاعی زوج‌ها در روابط زناشویی آنهاست. همچنین سبک‌های دفاعی به کار رفته از سوی زوج‌ها غالباً مشابه سبک‌های دفاعی افراد دارای اختلالات روانی است مانند وسواس- بی اختیاری، اضطراب تعمیم یافته و هراس اجتماعی (افضلی و همکاران، ۱۳۸۸)

بنابراین توصیه می‌گردد در جهت بهبود کیفیت روابط زناشویی آموزش‌های لازم به زوج‌ها در زمینه خودشناسی، مهارت‌های ارتباطی، مهارت‌های حل مسئله، مهارت‌های تصمیم‌گیری، با تکیه بر شناخت این سبک‌های دفاعی در قالب فردی و زوجی و ارتباطی برای کنترل آنها صورت پذیرد. همچنین با در نظر گرفتن این موضوع که الگوی سبک‌های دفاعی در اختلالات مختلف متفاوت است (روزنهان، ترجمه سید محمدی، ۱۳۸۲) و توجه به مکانیزم‌های استفاده شده از سوی زوج‌ها در این پژوهش می‌تواند در شناسایی مشکلات زناشویی و اتخاذ راهبردهای درمانی مناسب در جلسات تخصصی زوج درمانی به کمک متخصصان آید.

پیشنهاد می‌گردد با توجه به تابو بودن مسائل جنسی و اهمیت این موضوع در روابط زناشویی، رابطه رضایتمندی و ناراضی جنسی با مکانیزم‌های دفاعی مورد بررسی قرار گیرد. همچنین تهیه و ساخت یک پرسشنامه مکانیزم‌های دفاعی ویژه روابط زناشویی هنجار شده با فرهنگ و آداب و رسوم ملی و دینی مد نظر قرار گیرد. جهت تعمیم‌پذیری بهتر نتایج به افزایش تعداد شرکت‌کنندگان و انجام پژوهش مشابه در دیگر مناطق فرهنگی و جغرافیایی اهتمام گردد.

منابع

افضلی محمد حسن؛ فتحی آشتیانی، علی؛ آزاد فلاح، پرویز (۱۳۸۸). بررسی سبک‌های دفاعی افراد مبتلا به اختلال وسواس- بی‌اختیاری، اضطراب تعمیم‌یافته و هراس اجتماعی، فصلنامه روانشناسی پایه، ۳(۱): ۷۹-۹۳

آبراهامز، اسپرینگ (۱۳۸۰). پیوند زخم خورده، ترجمه مرجان فرجی، تهران، نشر فردوسی مشهد.

شجاع رضوی، محمد رضا (۱۳۸۵). مکانیزم‌های دفاعی حیات روانی، مشهد، نشر آستان قدس رضوی.

پرسشنامه مکانیزم‌های دفاعی دکتر عبدالله زاده: که این پرسشنامه شامل ۷۷ عبارت در مقیاس پنج گزینه‌ای طیف لیکرت از گزینه "کاملاً موافقم = ۴"، "موافقم = ۳"، "ناخوددی = ۲"، "مخالقم = ۱" و "کاملاً مخالفم = ۰" است. ۱۴ مورد از مشهورترین و پرکاربردترین مکانیزم‌های دفاعی را در بر می‌گیرد. پایایی آزمون از طریق محاسبه ی آلفای کرونباخ ۰/۸۴ بدست آمد.

شیوه گردآوری داده‌ها

برای اجرای پرسشنامه ابتدا هدف از بیان پژوهش به زوج‌ها بیان گردید سپس پرسشنامه‌های مکانیزم‌های دفاعی و پرسشنامه رضایت زناشویی اترنج به آنها ارائه و از زوج‌ها خواسته شد هر یک از پرسشنامه‌ها را به صورت انفرادی پاسخ دهند و بعد از اینکه نمونه آماری کامل شد، پاسخنامه‌ها برای به دست آوردن نتایج آماری جمع‌آوری گردید.

نتایج

جهت تحلیل استنباطی داده‌ها، از آزمون آماری ضریب همبستگی پیرسون و استفاده شده است.

جدول ۱

ضریب همبستگی رضایت زناشویی و مکانیزم دفاعی

متغیر	(رضایت زناشویی)	سطح معناداری	تعداد
واپس رانی	-۰,۳۹۵	**۰,۰۰۰	۳۰۰
جبران	-۰,۳۴۷	**۰,۰۰۰	۳۰۰
همانند سازی	-۰,۱۹۸	**۰,۰۰۵	۳۰۰
درون فکنی	-۰,۰۹۹	۰,۱۶۴	۳۰۰
فرافکنی	-۰,۴۸۱	**۰,۰۰۰	۳۰۰
دلیل تراشی	-۰,۳۳۹	**۰,۰۰۰	۳۰۰
واکنش	-۰,۱۵۷	*۰,۰۲۷	۳۰۰
بازگشت	-۰,۴۵۶	**۰,۰۰۰	۳۰۰
جابه جایی	-۰,۴۹۱	**۰,۰۰۰	۳۰۰
انکار	-۰,۳۰۰	**۰,۰۰۰	۳۰۰
خیالیابی	-۰,۲۲۳	**۰,۰۰۲	۳۰۰
والایش	-۰,۴۰۳	**۰,۰۰۰	۳۰۰
تبدیل	-۰,۱۹۴	**۰,۰۰۶	۳۰۰
توجیه	۰,۲۸۵	**۰,۰۰۰	۳۰۰

در حالت کلی ۵ مکانیزم دفاعی جابجایی با(۰/۴۹-)، فرافکنی با(۰/۴۸-)، بازگشت با (۰/۴۵-)، والایش با (۰/۴۰-) و واپس رانی با(۰/۳۹-) بیشترین ارتباط را با رضایت زناشویی در سطح ۰/۰۱ داشتند. مکانیزم‌های دلیل تراشی(۰/۳۲-)، انکار(۰/۳۰-) و جبران (۰/۲۴-) نیز ارتباط معناداری منفی با رضایت زناشویی داشته‌اند ولی بین مکانیزم‌های تبدیل و همانند سازی با رضایت زناشویی ارتباط ضعیفی به دست آمده و بین مکانیزم دفاعی درون فکنی با رضایت زناشویی هیچ رابطه‌ای به دست نیامده است.

بحث

با توجه به نتایج مشخص شد که در زوج‌های دارای ناراضی زناشویی استفاده از سبک‌های دفاعی رشد نایافته و غیر انطباقی است. مکانیزم‌های دفاعی در حقیقت تحریف کننده واقعیت هستند و میزان تحریف واقعیت در دفاع‌های واپس رونده و نابالغ بیشتر از دفاع‌های رشد یافته و سالم است هر چه میزان تحریف شناختی یک دفاع بیشتر باشد، به دنبال آن از میزان آگاهی هوشیارانه کاسته می‌شود و در نتیجه تلاش کمتری جهت مقابله با تحریف شناختی صورت می‌گیرد (bard, 2004). بنابراین مکانیزم‌های دفاعی، شناخت آگاهانه ما را نسبت به خود و روابط زناشویی خود تغییر می‌دهند و آگاهی ما را از تعارض‌هایمان کم می‌کنند و احساسات متعارض با باورهای ما را تحت تاثیر قرار می‌دهند. از این رو مکانیزم‌های دفاعی خصوصاً مکانیزم‌های نابالغ و نوروزی مانعی برای درک واقعیت در زوج‌ها شده و امکان دفاع منطقی و موثر را از آنها سلب می‌کند و ظرفیت بینشی و خود اکتشافی و تحلیل درست از روابط زناشویی را کاهش می‌دهند. با این توصیف از مکانیزم‌های دفاعی زوج‌های دارای ناراضی زناشویی تمایل به استفاده ناخودآگاه از مکانیزم‌های واپس رونده دارند مانند فرافکنی، بازگشت، واپس رانی، انکار و جبران. دفاع‌های واپس رونده بازگشت به روش‌های دفاعی متداول در سطوح فرورتن تحول است. در این گروه از دفاع‌ها فرد از روش‌های کودکانه و بسیار سازش نایافته برای

مجموعه مقالات سومین کنگره انجمن روان‌شناسی ایران

روزنهان، دیوید، سلیگمن، مارتین، (۱۳۸۲). روانشناسی نابهنجاری آسیب‌شناسی روانی، ترجمه یحیی سید محمدی، تهران نشر ساوالان

موکی یلی، اکس (۱۳۷۷). مکانیسم‌های دفاعی حیات روانی. ترجمه محمدرضا شجاع رضوی.

قربانی، نیما (۱۳۸۲). روان‌درمانگری پیشرفته و کوتاه مدت، تهران، نشر سمت.

Cramer p. (2000). *defnes mechanism in psychology today*. j am psychology. 41.

Bond, m. perry, jc. (2004). long-term changes in defnes styles with psychodynamic psychotherapy for depressive, anxiety, and personality disorder, am j psychiatry/.161.

Bard, b. (2004). *psychological defnes mechanisms: a new perspective*. Am j psychanal, 64

Vaillant, ge. (2003). *mental health*. am j psychiatry ,160 .